

פרק כ'

החיסכון

הנתונים המצויים מלמדים כי בשנת 1960 חלה, כנראה, ירידה בשיעור החיסכון הלאומי במשק¹. מאז 1956, שנה שבה היו הוצאות הביטחון גבוהות במיוחד, ניכרה מגמה של עליית החיסכון הלאומי, שנמשכה עד 1959. ב-1960 באה, כנראה, מגמה זו לקיצה, והחלה מסתמנת ירידה בשיעור החיסכון הלאומי, כאחוז מהתוצר הלאומי הנקי, וייתכן, שחלה אף ירידה בסך החיסכון, במחירים שוטפים.

לוח כ"1

החיסכון הלאומי הנקי*, 1955 עד 1960

(מיליוני ל"י)

השנה	מדד המחירים** (1959=100)	החיסכון במחירים שוטפים	החיסכון (מחירי 1959)
1955	81.5	-96	-119
1956	88.1	-195	-221
1957	95.1	-79	-83
1958	97.7	-24	-25
1959	100.0	75	75
1960	103.5	66	64

* התוצר הלאומי הנקי פחות הצריכה הלאומית.
** מדד מחירי המקורות שלרשות המשק.

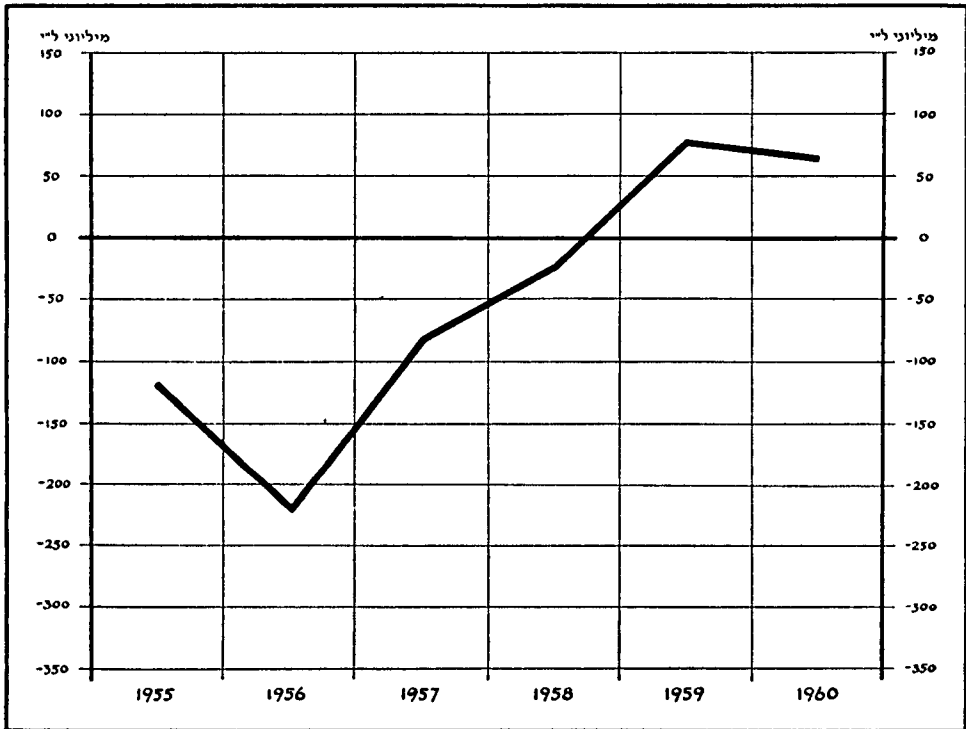
יש סימנים לכך, שהירידה בחיסכון הלאומי נגרמה לפחות בחלקה על-ידי ירידה בחיסכון של משקי הבית. על סמך הנתונים המצויים אי אפשר לקבוע בוודאות, אם חל שינוי בהיקף החיסכון של העסקים הפרטיים, אולם נראה, שהחיסכון הכולל של העסקים הפרטיים ושל משקי הבית יחד פחת במידת-מה בהשוואה לשנה הקודמת.

בסקטור הציבורי, בחברות הסקטור הציבורי, במוסדות שלא למטרת רווח ובסקטור הפינאנסי לא חלו בשנים האחרונות שינויים ניכרים בסך החיסכון.

¹ החיסכון הלאומי נאמד כאן כהפרש שבין התוצר הלאומי הנקי לבין הצריכה הפרטית והציבורית. שיטה זו נמצאה עדיפה על השיטה המקובלת של אומדן החיסכון הלאומי על-יסוד ההכנסה הלאומית, מאחר שהאומדנים הארעיים של ההכנסה הלאומית נופלים כנראה במהימנותם מאלה של התוצר. על מנת להבליט את החיסכון של המשק מתוך הכנסתו המקומית לא הוכללו ההעברות החד-צדדיות מחוץ לארץ בהכנסה השוטפת.

החיסכון הלאומי הנקי, 1955 עד 1960

(מחירי 1959)

הירידה בחיסכון הלאומי היתה מלווה בעלייה ביבוא ההון, וכתוצאה מכך לא חלה ירידה בהשקעה המקומית הנקייה מבלאי. נראה, שיש גם קשר סיבתי בין העלייה ביבוא ההון לבין הירידה בחיסכון הלאומי: ראשית, הביאה העלייה ביבוא ההון שנבעה בעיקר מזרם מוגבר של פיצויים אישיים, להגברת הצריכה של משקי הבית בסכום רב יותר מגידול הכנסותיהם המקומיות; שנית, הביא הגידול ביתרות מטבע חוץ, שנבע מהעלייה ביבוא ההון, להגדלת הנזילות של מערכת הבנקאות ולהרחבת האשראי הניכרת לציבור, והרחבת האשראי הבנקאי איפשרה אף היא, במידה שהועברה אל משקי הבית, עלייה בצריכה של משקי הבית.

המסקנה, שהחיסכון הלאומי לא זו בלבד שלא עלה, אלא אף ירד, מודגשת ביתר הדגשה אם מביאים בחשבון את העלייה במחירים המקומיים של היבוא, כתוצאה מההיטלים הנוספים, ואת העלייה במחירים המקומיים של היצוא, כתוצאה מהפרמיות הגבוהות יותר. הערכה מחדש של יבוא ההון, המביאה בחשבון את מחירי היבוא והיצוא הכוללים היטלים ופרמיות, מקטינה את התוצר הלאומי הנקי, ובאופן כזה — את החיסכון הלאומי, שהוא ההפרש בין התוצר הלאומי הנקי לבין הצריכה. לא זו בלבד שהערכה מחדש זו מקטינה באופן מוחלט, את החיסכון הלאומי של השנים האחרונות, אלא אף הופכת את הירידה הקטנה יחסית בחיסכון, בשנת 1960 לירידה בעלת משמעות ניכרת. תיקון זה משפיע במיוחד על החיסכון של הסקטור הציבורי, ומביא לידי כך, שהחיסכון השלילי שלו ב-1960 גבוה יותר מאשר בשנים קודמות.

1. בעיות היסכון מיוחדות של המשק הישראלי

החיסכון הלאומי הוא ההפרש שבין התוצר הלאומי הנקי לצריכה, והוא שווה להפרש שבין ההשקעה המקומית הנקייה לבין יבוא ההון. החיסכון המחושב על בסיס זה מבליט את התרומה הצנועה יחסית של המשק הלאומי מתוך הכנסתו מייצור, למימון ההשקעה הנקייה בארץ. מאחר שיבוא ההון עלול לפחות בעתיד, יש צורך בהגדלה הדרגתית של החיסכון הלאומי כדי למלא את מקומו במימון ההשקעות, הדרושות להמשך התקדמותו של המשק הישראלי.

בעוד ששיעור החיסכון הפרטי אינו רחוק מהמקובל בארצות אחרות, גורם מבנה הסקטור הציבורי, ובייחוד זה של המוסדות הלאומיים ושל המוסדות שלא למטרת רווח, אשר חלק מהוצאותיהם השוטפות ממומנות על-ידי יבוא הון, לחיסכון שלילי מתמיד, וכתוצאה מכך נמוך היקף החיסכון הלאומי הכולל. עלייה ניכרת בחיסכון של הסקטור הציבורי היא משום כך בבחינת תנאי הכרחי להגדלת תרומתו של החיסכון הלאומי למימון ההשקעה של המשק.

נראה, שקיומו של עודף יבוא ניכר, ובמיוחד של העברות חד-צדדיות, העלה גם את רמת הצריכה הפרטית מעל לזו, שהיתה קיימת אלמלא יבוא הון זה. נטייה זו להגדלת הצריכה על חשבון יבוא ההון נתחזקה במיוחד בשנת 1960 בעקבות העלייה ב-30 מיליון דולר בתשלומי ההעברה החד-צדדיים, ובעיקר בפיצויים, למשקי הבית. כפי שצוין בדו"ח בנק ישראל, 1959¹, שימשו כספי הפיצויים בחלקם להשקעה בנכסים פינאנסיים ובשיכון, אולם כ-40 אחוזים הוצאו במשך הזמן על קניית מוצרי צריכה בני קיימא, ועל צריכה שוטפת. אם לא חל שינוי ניכר בהרגלים של מקבלי הפיצויים ב-1960, הביאה, כנראה, העלייה הרבה בפיצויים להקטנת החיסכון הלאומי של משקי הבית.

גורם אחר שהביא להקטנת החיסכון ב-1960 היה העלייה ברמת הדיור, שאיפשרה מעבר מרכישת דירות הנחשבות להשקעה לקניית מוצרי צריכה בני קיימא, הכלולים בהגדרה המקובלת של הצריכה.

גם העלייה המהירה בהכנסה לנפש, בשנים האחרונות, מעודדת רמת צריכה גבוהה יותר, וחיסכון נמוך יותר, מתוך ציפיה להמשך עליית ההכנסות גם בעתיד.

לעומת גורמים אלה פעלו גורמים אחרים, שהאיטו את הירידה בחיסכון. בין אלה יש להזכיר את התפתחות הבורסה לניירות ערך, ובייחוד את שוק המניות, כאמצעי לקליטת חסכונות של משקי בית, וכן את צמצום הוצאות הסקטור הציבורי לקליטת עלייה עם האטת קצב העלייה בשנים האחרונות.

הגיל הצעיר של האוכלוסיה העובדת פועל אף הוא בשנים האחרונות להגדלת שיעור החיסכון של משקי הבית, בייחוד באמצעות התשלומים לקופות גמל וחברות ביטוח, העולים על התקבולים ממוסדות אלה. אולם יש לזכור, שגורם זה עלול לפעול בכיוון הפוך, עם העלייה הצפויה במספר היוצאים לפנסיה.

2. החיסכון לפי אומדני ההכנסה והצריכה של הסקטורים העיקריים

בלוח כ"2 מובאים אומדני החיסכון של הסקטורים העיקריים על-יסוד אומדני ההכנסה והצריכה שלהם. החיסכון הגולמי מצביע על חלקם של הסקטורים השונים במימון ההשקעה הגולמית, הכוללת בלאי, במשק, מתוך הכנסתם מייצור ומהעברות מסקטורים מקומיים אחרים. החיסכון הנקי מלמד על חלקם של הסקטורים במימון ההשקעה הנקייה מבלאי במשק. החיסכון הנקי ותשלומי ההעברה מראים באיזו מידה מומנה ההשקעה הנקייה על-ידי הימנעות מצריכה מתוך תקבולים, שנתקבלו ללא כל התחייבויות עתידות, או

¹ בפרק י"ח, "החיסכון האישי", עמודים 271-273.

לוח כ"ב

החיסכון לפי חשבונות ההכנסה של הסקטורים העיקריים*, 1958 עד 1960

מחירים שוטפים								
עסקים ומשקי בית **			מוסדות שלא למסרת רווח			סך כג הסקטור הפרטי		
סך כל הסקטורים המקומיים			הסקטור הציבורי			סך כל הסקטורים המקומיים		
מיליוני ל"י	מיליוני ל"י	מיליוני ל"י	מיליוני ל"י	מיליוני ל"י	מיליוני ל"י	מיליוני ל"י	מיליוני ל"י	מיליוני ל"י
אחרון מההכנסה הפנויה	אחרון מההכנסה הפנויה	אחרון מההכנסה הפנויה	אחרון מההכנסה הפנויה	אחרון מההכנסה הפנויה	אחרון מההכנסה הפנויה	אחרון מההכנסה הפנויה	אחרון מההכנסה הפנויה	אחרון מההכנסה הפנויה
ההכנסה הפנויה הנקייה								
1958	2,358	100	150	2,508	100	590	3,098	100
1959	2,705	100	174	2,879	100	732	3,611	100
1960	2,950	100	206	3,156	100	824	3,980	100
החיסכון הגולמי								
1958	370	16	-45	325	13	-66	259	8.4
1959	481	18	-47	434	15	-43	391	11
1960	505	17	-50	455	14	-28	427	11
החיסכון הנקי								
1958	106	4.5	-50	56	2.2	-80	-24	-0.8
1959	186	6.9	-54	132	4.6	-57	75	2.1
1960	167	5.7	-59	108	3.4	-42	66	1.7

ההכנסה הפנויה הנקייה

החיסכון הגולמי

החיסכון הנקי

החיסכון הנקי וההשקעה
הנקייה במוצרי צריכה
בני קיימא

1958	210	8.9	-50	160	6.4	-80	80	2.6	638
1959	313	12	-54	259	9.0	-57	202	5.6	609
1960	312	11	-59	253	8.0	-42	211	5.3	650

החיסכון הנקי וההעברות
מחוץ לארץ

1958	290	12	30	320	13	179	499	16	115
1959	378	14	26	404	14	179	583	16	101
1960	410	14	27	437	14	181	618	16	98

ההשקעה הנקייה

1958	430	18	48	478	19	136	614	20	—
1959	490	18	46	536	19	148	684	19	—
1960	491	17	43	534	17	182	716	18	—

* ההנדרות של ההכנסה הצריכה הציבורית והיבוא כאן שונות מאלה המובאות בפרק ב' "המקורות, התוצר וההכנסות".

** "עסקים ומשקי בית" כוללים את כל המשק הלאומי, להוציא את הסקטור הציבורי והמוסדות שלא למטרת רווח (דהיינו, את משקי הבית, את חברות הסקטור הציבורי, את העסקים הפרטיים ואת הסקטור הפינאנסי).

*** ההכנסה הפנויה הנקיה בטור זה מתייחסת ליבוא לישראל, החיסכון הנולמי והנקי — ליצוא הישראלי, והחיסכון הנקי וההעברות מחוץ לארץ — ליבוא ההון פחות ההעברות החד-צדדיות מחוץ לארץ.

**** להוציא ירידה במלאי של 9 מיליון ל"י ב־1960, ועליות של 19 ו־31 מיליון ל"י בשנים 1959 ו־1958.

***** אומדני בלאי לפי ערך החידוש של הנכסים. האומדן לגבי הבלאי של הסקטור הציבורי כולל את הבלאי של הרכבת, הדואר והנמלים.

ההכנסה הפנויה הנקייה כוללת את חלק הסקטור בתוצר הלאומי הנקי. "סך כל הסקטורים המקומיים" שווה לתוצר הלאומי הנקי ו"חוץ לארץ" שווה ליבוא לישראל (לרבות תשלומים לנורמי ייצור בהוץ לארץ).

החיסכון הנולמי כולל את החיסכון הנקי בתוספת אומדן בלאי נכסי ההון של הסקטור.

ההשקעה הנקייה אינה כוללת נכסי צריכה בני קיימא.

בלשון אחרת, מה היה גודלו של החיסכון, אילו היו מצרפים להכנסה הפנויה את התקבולים החד צדדיים מחוץ לארץ.

החיסכון הנקי וההשקעה הנקייה במוצרי צריכה בני קיימא מלמדים מהו גודל החיסכון, כשהקניות של מוצרי הצריכה בני הקיימא מוצאות מגדר הצריכה, ומוגדרות כהשקעות של משקי בית.

שיעור החיסכון הנקי הכולל של העסקים ומשקי הבית עלה מ-4.5 אחוזים מהכנסתם הפנויה ב-1956 ל-7 אחוזים ב-1959, אולם חזר וירד ל-5.7 אחוזים ב-1960. אם כוללים את התקבולים החד צדדיים בהכנסה הפנויה, הרי שלא חל ב-1960 שינוי בשיעור החיסכון, והוא נשאר ברמה של 14 אחוזים מההכנסה הפנויה.

החיסכון הגולמי הגיע ל-40 אחוזים מסך ההשקעה הגולמית במשק. בגלל משקלו הניכר של הבלאי בתוך ההשקעה הגולמית הגיע חלקו של החיסכון הנקי, בהשקעה הנקייה מבלאי, ל-9 אחוזים בלבד, בעוד ש-91 האחוזים הנותרים מומנו על ידי יבוא הון מחוץ לארץ.

לוח כ"ג

מימון ההשקעה המקומית, 1960

אחוזים	מיליוני ל"י	
		ההשקעה הגולמית
34	361	החיסכון למימון הבלאי
6	66	החיסכון הלאומי הנקי
		סך כל המימון המקומי (החיסכון הלאומי הגולמי)
40	427	
51	552	תקבולים חד צדדיים
9	98	אשראי נטו והשקעות
		סך כל המימון על ידי חוץ לארץ (יבוא הון)
60	650	
		סך כל ההשקעה הגולמית
100	1,077	
		ההשקעה הנקייה
		המימון המקומי
9	66	(החיסכון הלאומי הנקי)
		המימון על ידי
91	650	חוץ לארץ (יבוא הון)
		סך כל ההשקעה הנקייה
100	716	

החיסכון לפי המאזנים המאוחדים של הסקטורים העיקריים * 1958 עד 1960

(מיליוני ל"י)

מחירים שוטפים

העלייה בנכסי ההון	העלייה או הירידה (-) בנכסים הפינאנסיים פחות ההתחייבויות	חשבון לארץ חריגות	תקבולים אחרים בחשבון הון	חיסכון גולמי (1)-(2)-(3)-(4)	בלאי **	חיסכון נקי (5)-(6)	טעויות והשגות טות****
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
1960							
196 ***	76	223	70	-21	14	-35	-2
133	-95	—	—	38	73	-35	
52	-18	86	—	-52	9	-61	-2
309 ****	*90	243	-35	191	96	95	154 {
378	*-185	—	-35	228	169	59	
8	1	—	—	9	—	9	6
—	27	—	—	27	—	27	—
1,077	-104	552	—	421	361	60	-6
—	104	-552	—	656	—	656	6
1959							
1,000	-96	508	—	396	316	80	5
—	96	-508	—	604	—	604	5
1958							
897	-133	523	—	241	283	-42	-18
—	133	-523	—	656	—	656	18

* התגובות על שינויים בנכסים ובהתחייבויות הפינאנסיות של משקי הבית והעסקים הפרטיים אינם כוללים עסקות פינאנסיות בין עסקים ומשקי בית, התקבולים האחרים בחשבון הון כוללים את כל ההעברות והמכירות בחשבון הון של הסקטור הציבורי.

** אומדני בלאי לפי ערך החירוש של הנכסים.

*** להוציא שינוי במלאי הממשלתי, הכללת השינויים במלאי הממשלתי מקטינה את העלייה בנכסי ההון ל-187 מיליון ל"י, את החיסכון הנולמי ל-30 מיליון ל"י, ואת החיסכון הנקי ל-44 מיליון ל"י.

**** סך כל ההשקעה בשיכון, כולל השקעה בבנינים להשכרה.

***** ההפרש בין אומדני החיסכון הנקי והחיסכון הנולמי, המובאים כאן, לבין אלה המובאים בלוח כ"ד.

חישובים אלה מבוססים על הערכת היבוא והייצוא, ולכן גם יבוא ההון, לפי השער הרשמי, ללא היטלים ופרמיות. מאחר שבארץ מהווים ההיטלים על יבוא והסובסידיות ליצוא חלק ניכר מערך היבוא והייצוא בל"י, תביא הכללתם בערך היבוא והיצוא לעלייה ניכרת בערך יבוא ההון ולירידה בערך התוצר הלאומי הנקי, וכתוצאה מכך — לירידה מקבילה בחיסכון הלאומי. לא זו בלבד שהכללת ההיטלים והפרמיות בחישוב מקטינה את החיסכון בכל אחת מהשנים האחרונות, אלא שהיא מבליטה בהרבה את הירידה שחלה בחיסכון ב־1960.

3. החיסכון לפי המאזנים המאוחדים של הסקטורים העיקריים

את החיסכון של סקטור ניתן לאמוד לא רק על פי חישובי ההכנסה והצריכה שלו, אלא גם מתוך שינויים במאזן נכסיו והתחייבויותיו¹. מתוך המאזן מחושב החיסכון כשינוי בהון העצמי של הסקטור, שאינו גובע מיבוא הון. לפי שעה לוקים הנתונים בחסר; בייחוד, חסרים נתונים נפרדים על משקי הבית והעסקים הפרטיים, ולכן ניתן לעקוב רק באופן חלקי אחרי שינויים במאזנים המאוחדים של סקטורים אלה. עם זאת, יש ערך בהצגת הנתונים הקיימים על שני סקטורים אלה, ועל סקטורים אחרים, גם אם התמונה המתקבלת הינה חלקית בלבד.

בלוח כ"4 הובאו נתוני החיסכון המתקבלים מתוך המאזנים המאוחדים של הסקטורים העיקריים. החלוקה לסקטורים מבוססת בלוח זה, כמו בלוח כ"2 על המבנה המוסדי של היחידות בסקטור (כגון משקי בית, עסקים, הסקטור הציבורי) מתוך הנחה שהגורמים המשפיעים על החיסכון הם בעיקרם בעלי אופי מוסדי. כפי שאפשר לצפות מראש, דומה השינוי בסך החיסכון המתקבל מלוח כ"5 לזה המתקבל מלוח כ"2, ואף כאן נראית אותה ירידה קטנה. בסך החיסכון החלוקה לסקטורים בלוח כ"4 היא מפורטת יותר וכוללת מלבד משקי הבית והעסקים הפרטיים, את חברות הסקטור הציבורי, את קופות הגמל וחברות הביטוח, את מערכת הבנקאות ואת המוסדות הכספיים האחרים. הנתונים על חברות הסקטור הציבורי (בעיקר על החברות הממשלתיות) מצביעים על הקשר ההדוק שבין היקף ההשקעות של חברות אלה לבין השינויים בהתחייבויותיהן הפינאנסיות, ומלמדים על כך שגידול בהשקעות היה מלווה בגידול היקף החוב שלהם. באופן זה לא חל שינוי ניכר בחיסכון בשנים 1958 עד 1960.

הנתונים המצויים על משקי בית והעסקים הפרטיים מצביעים על כך, שהחיסכון הנקי של סקטורים אלה, כשמצרפים אותם יחד, עלה מ־1958 ל־1959 ופחת כנראה במקצת ב־1960. החיסכון הגולמי, לעומת זאת, עלה במקצת, אולם העלייה המקבילה בבלאי ספגה גידול זה. ב־1960 חלה עלייה ניכרת בהתחייבויות הפינאנסיות הידועות של העסקים כלפי סקטורים אחרים, ובעיקר כלפי הסקטור הציבורי ומערכת הבנקאות. לעומת זאת קשה לקבוע באיזה מידה חל שינוי בחובות של העסקים למשקי הבית. משום כך אין ליחס משמעות רבה מדי לחלוקת החיסכון בין העסקים הפרטיים לבין משקי הבית בלוח כ"4.

מערכת הבנקאות הגדילה את השקעותיה בנכסים ב־8 מיליון ל"י, ואת החיסכון שלה — בסכום דומה. לא חל שינוי ניכר בחיסכון של מוסדות כספיים אחרים.

בחיסכון של קופות הגמל ושל חברות הביטוח לא חל שינוי של ממש בשנת 1960, אף על פי שהחיסכון של משקי הבית, באמצעות מוסדות אלה עלה במידה ניכרת².

בלוח כ"5 מובאים השינויים בפקדונות במערכת הבנקאות לפי סקטורים. בנייתו נתונים אלה יש לזכור, שקיים הבדל בין מזומן שבידי הציבור ופקדונות עובר ושב, שהם אמצעי תשלום, לבין פקדונות אחרים, ונכסים פינאנסיים שאינם בגדר אמצעי תשלום. עלייה

¹ יתרונה של שיטת אומדן זו היא בכך שהיא מצביעה לא רק על סך החיסכון של סקטור, אלא גם על סוגי הנכסים הפינאנסיים, שבהם התבטא חיסכון זה. החיסכון של קופות הגמל הוא הרווחים השוטפים שלהן.

העלייה או הירידה (-) בפקדונות, לפי סקטורים עיקריים, 1959 ו-1960

(מיליוני ל"י)

1960				1959				סוג הפקדון	הסקטור
סך הכל	פקדונות במטבע חוץ	פקדונות לזמן קצוב	פקדונות עובר ושב	סך הכל	פקדונות במטבע חוץ	פקדונות לזמן קצוב	פקדונות עובר ושב		
			48.2				30.3	מ ש ק י ב י ת	
								פקדונות עובר ושב	
								שלא עלידי שיקים	
								תכניות חיסכון	
		11.7				6.9		מאשרות	
		18.1				19.4		פקדונות פו"ק	
								פקדונות חיסכון	
								ופקדונות אחרים	
		22.7						לזמן קצוב	
	*34.2				23.3			פקדונות תמ"ם	
134.9	34.2	52.5	48.2	79.9	23.3	26.3	30.3	סך הכל	
								ע ס ק י ם	
								כנגד התחייבויות	
	0.2				15.6			במטבע חוץ	
	5.3							פקדונות פת"ח	
	9.4	7.3			0.8			פקדונות אחרים	
22.2	14.9	7.3		16.4	16.4			סך הכל	
								פקדונות של עסקים	
46.9		0.1	46.8	32.3				ומשקי בית **	
								מוסדות שלא	
-0.4								למטרת רווח	
0.2				7.3				מוסדות כספיים	
35.2				26.3				קופות גמל	
								סך כל הסקטורים הפרטיים	
239.0				162.2					
								סך כל הסקטור הציבורי	
16.8				0.5					
255.8				162.7				סך כל הפקדונות	

* לרכות 1.7 מיליון ל"י בפקדונות נה"ר במטבע חוץ.

** לא ניתן להפריד בפקדונות עובר ושב הניתנים למשיכה עלידי שיקים בין פקדונות של עסקים ובין פקדונות של משקי בית.

לוח כ"ו

החיסכון לפי המאזן המאוחד של משקי הבית

(מיליוני ל"י)

מחירים שוטפים			
1960	1959	1958	
			שינויים בנכסי הון
309	307	274	ההשקעה הגולמית בשיכון
17	*	*	בניכוי: ההשקעה בבנייה להשכרה
214	185	162	קניות של נכסי צריכה בני קיימא
506	492	436	סך כל השינויים בנכסי הון
			השינויים בנכסים
			הפינאנסיים
			השינויים הידועים
			בנכסים הפינאנסיים
26	6	14	מזומנים **
64	36	36	פקדונות עובר ושב ***
53	35	38	פקדונות לזמן קצוב ***
34	25	7	פקדונות במטבע חוץ ***
1	1	1	פקדונות בבנק הדואר
103	91	70	זכויות בקופות גמל
9	4	3	זכויות בחברות ביטוח
			ניירות ערך
*	*	*	מניות פרטיות
-7	1	—	מניות שהוצאו לציבור
	34	12	איגרות חוב
13	6	*	ניירות ערך זרים
17	10	*	זכויות במוסדות כספיים
19	15	13	פקדונות חיסכון לבניין
*	*	*	אשראי לעסקים
331	263	194	סך כל השינויים הידועים
			בנכסים הפינאנסיים
			סך כל השינויים
*	*	*	בנכסים הפינאנסיים

* אינו ידוע.

** הונח ששני שלישים מכלל הנידול היה במשקי בית.

החיסכון לפי המאזן המאוחד של משקי הבית (המשך)

(מיליוני ל"י)

מחירים שוטפים			
1960	1959	1958	
			השינויים בהתחייבויות
			השינויים הידועים בהתחייבויות
13	7	10	חוב לבנקים
13	10	7	חוב לקופות גמל
3	1	1	חוב לחברות ביטוח
1	—	—	חוב לבנקים למשכנתאות
			חוב לבנקים ציבוריים
64	44	27	למשכנתאות ****
21	*	*	חוב לחברת עמידר
—	8	*	חוב למוסדות כספיים
*	*	*	חוב לעסקים
115	70	45	סך כל השינויים הידועים בהתחייבויות
*	*	*	סך כל השינויים בהתחייבויות
242	192	184	העברות מחוץ לארץ
			העברות בחשבון הון
*	*	*	לסקטור הציבורי
			החיסכון הגולמי
96	84	76	בלאי של בנינים
			בלאי של נכסי צריכה
87	67	58	בני קיימא
*	*	*	סך כל החיסכון הגולמי
*	*	*	סך כל החיסכון הנקי

*** פקדונות עובר ושב שאינם ניתנים למשיכה על-ידי שיקים.
**** הנתונים ל-1958 מתייחסים לשני הבנקים הנדולים בלבד.

במזומנים במחזור, ובפקדונות עובר ושב אינה מייצגת, בדרך כלל, עלייה בחיסכון של המשק. גידול בפקדונות האחרים, כגון הפקדונות לזמן קצוב, או בנכסים פינאנסיים, כגון ניירות ערך, משקפים יותר העברות של כוח קנייה מסקטור חוסך לסקטור משקיע, ולכן הם משפיעים גם על החיסכון של המשק. אולם בהעדר נתונים על כלל השינויים בנכסים ובהתחייבויות של סקטור מסויים אי אפשר לקבוע באיזה מקרים משקף הגידול בנכס פינאנסי אחד ירידה בנכס פינאנסי אחר, ובאיזה מקרים יש כאן חיסכון ממשי. עם זאת, ככל שהנתונים החסרים הם בעלי משקל קטן יחסית, תתבלט מגמת השינוי בחיסכון גם מתוך שינויים בנכסים ובהתחייבויות הידועים.

בלוח כ"ו-6 מובאים נתונים חלקיים על השינויים בנכסים ובהתחייבויות של משקי הבית. חסרים כאן בעיקר נתונים על הלוואות שניתנו לעסקים, מצד אחד, ועל אשראי מעסקים, מצד שני. אם נניח, שחלה עלייה מסוימת באשראי מן העסקים למשקי הבית, ושלא חלה עלייה ניכרת באשראי ממשקי הבית לעסקים, כגון באשראי "השחור", נקבל ירידה בחיסכון של משקי הבית. גם אם נכלול את מוצרי הצריכה בני הקיימא בהשקעה של משקי הבית לא חל, כנראה, שיפור בסך החיסכון שלהם, ויתכן שחלה ירידה בשיעור החיסכון, כאחוז מההכנסה הפנויה.

רוב הנכסים של משקי הבית עלו בשנת 1960 במידה ניכרת, להוציא את איגרות החוב שסכומן פחת. בעוד שלא חל כמעט שינוי בהשקעה בדירות מגורים, חלה עלייה ניכרת בקניית מוצרי צריכה בני קיימא. העלייה הניכרת בפקדונות עובר ושב משקפת את הגידול המהיר באשראי בנקאי. עם זאת חלה עלייה בפקדונות לזמן קצוב, ובעיקר בפקדונות, במטבע ישראלי ובמטבע חוץ, של מקבלי פיצויים ממערב גרמניה. הזכויות בקופות הגמל כוללות את תשלומי העובד והמעביד לקופות, בניכוי תשלומי הקופות לחברים. כן כוללות הזכויות את רווחי הקופות. חיסכון זה כאמצעות זכויות בקופות הגמל נמצא בעלייה מתמדת, הודות לגיל הצעיר יחסית של המבוטחים בקופות אלה.

לוח כ"ז

ההשקעות בשיכון ובנכסי צריכה בני-קיימא, 1955 עד 1960

(מיליוני ל"י)

מחירי 1959						
1960	1959	1958	1957	1956	1955	
285	307	277	289	238	286	ההשקעה הגולמית בשיכון
91	84	77	69	63	*	בניכוי : בלאי
194	223	200	219	165	*	ההשקעה הנקייה בשיכון
						ההשקעה הגולמית
207	185	174	157	103	76	בנכסי צריכה בני-קיימא**
84	67	53	42	33	28	בניכוי : בלאי
						ההשקעה הנקייה
123	118	121	115	70	48	בנכסי צריכה בני-קיימא

* לא ידוע.

** נתוני הבלאי של נכסי צריכה בני-קיימא מבוססים על הנחה כללית של אורך חיים של 12.5 שנה של כל נכסי הצריכה בני הקיימא. ולא הובאו כאן אלא לשם ציון סדרי הגודל.

העלייה הקלה ברכישות של גיירות ערך על-ידי משקי הבית היא תוצאה של מגמות הפוכות: עלייה ברכישת מניות ובגיירות ערך זרים מצד אחד, וירידה בסכום איגרות החוב המוחזקות על-ידי משקי הבית מצד שני. גם ההתחייבויות עלו ברובן, ובמיוחד ההלוואות מבנקים אפוזיטיביים. במאזן שהובא לעיל לא נכלל, בהעדר נתונים, סכום האשראי הצרכני הניתן למשקי הבית על-ידי העסקים. האשראי הצרכני מביא להקטנת החיסכון של סקטור משקי הבית. הגידול ברכישת מוצרי צריכה בני קיימא הביא כנראה לעליית האשראי לצרכנים, אם כי בהיקף קטן בסכומים מוחלטים. אין בידינו ידיעות על השינויים שחלו ב-1960 באשראי למשקי הבית מצד קבלני בנייה ומשווקי מוצרים לצריכה שוטפת — אם כי אלה מהווים את חלק הארי של האשראי הצרכני.

לוח כ-7 משקף את המעבר, שחל בשנים האחרונות, מהשקעות בשיכון להשקעות במוצרי צריכה בני-קיימא.

4. החיסכון של העסקים הפרטיים

נתונים שנאספו לאחרונה על חברות תעשייתיות מצביעים על חלקם הנמוך יחסית של המקורות הציבוריים במימון ההשקעה הגולמית של חברות אלה. כן מלמד ניתוח מקורות ושימושים פינאנסיים של חברות תעשייה ב-1957/58, שהעלייה בהלוואות נטו לזמן ארוך (שניתנו בעיקר מכספי תקציב הפיתוח) לאחר ניכוי פירעון הלוואות שניתנו בשנים קודמות, הגיעה ל-24 אחוזים מסך ההשקעה הגולמית של חברות אלה. העלייה בהון המניות וברווחים הבלתי מחולקים הגיעה לעומת זאת ל-89 אחוזים מסך ההשקעות הגולמיות.¹

לוח כ-8

המימון הציבורי של השקעות העסקים הפרטיים ומשקי הבית, 1954 עד 1960

(מיליוני ל"י)

מחירים שוטפים			
סך ההשקעה הגולמית של העסקים הפרטיים ומשקי הבית	המימון הציבורי	אחוז המימון הציבורי	
1954	140	66	
1958	205	36	
1959	248	36	
1960	236	35	

בלוח כ-8 וכן בלוחות ה-8 וה-9 מובאים נתונים כלליים המאשרים את המסקנות על חלקו הנמוך יחסית של הסקטור הציבורי, במימון ההשקעות של העסקים הפרטיים גם בשנים 1959 ו-1960. במימון הציבורי של השקעות העסקים ומשקי הבית יחד חלה ירידה ניכרת בין השנים 1954 ו-1958. ב-1960 חלה ירידה ניכרת רק לגבי מימון השקעות בשיכון, בעוד שבמימון ההשקעות של העסקים חלה אף עלייה קלה.

¹ חלוקת המימון על-ידי מניות ועל-ידי רווחים בלתי מחולקים לחיסכון של החברות, ולמקורות אחרים אינה אפשרית, בנתונים המצויים בידינו.

הנתונים המצויים על הסקטור החקלאי אינם מאפשרים לפי שעה לחשב את החיסכון של סקטור זה. עם זאת ניתן להציג חלק מהשינויים במאזן המאוחד של הענף, כאינדיקטורים לשינויים בחיסכון, (ראה לוח כ"9). הסעיפים הבלתי ידועים העיקרים הם השינויים בנכסים הפינאנסיים (כגון פקדונות, ניירות ערך וכדומה) ובחובות זכאים שונים, לרבות האשראי "השחור". אפשר להניח שחלה עלייה מסוימת בנכסים הפינאנסיים. החוב לזכאים, לעומת זאת, פחת כנראה, מאחר ש-4 מיליון ל"י מההלוואות שניתנו לחקלאות, היו מיועדות להקטנת האשראי "השחור". בסיכום, נראה שבחיסכון של הסקטור החקלאי חלה ירידת מה, אם כי יש להניח שירידה זו היתה קטנה מהירידה של 30 מיליון ל"י, בחיסכון הידוע, (ראה לוח כ"6).

לוח כ"9

החיסכון לפי המאזן המאוחד של ענף החקלאות, תשי"ט ותש"ך

(מיליוני ל"י)

מחירים שוטפים		
תשי"ט	תש"ך	
1. השינויים בנכסים		
נכסי הון		
110	101	השקעה במשקים חקלאיים (כולל מלאי)
*	*	נכסים פינאנסיים
110	101	סך כל השינויים הידועים בנכסים
2. השינויים (נטו) בהתחייבויות		
אשראי בנקאי (לזמן קצר)		
4	12	אשראי מכוון
11	12	אשראי בלתי מכוון
15	24	סך כל האשראי הבנקאי (לזמן קצר)
אשראי לזמן ארוך **		
-24	-31	אשראי שנתקבל
73	86	פירעון הלוואות
49	55	סך כל האשראי לזמן ארוך
*	*	זכאים שונים ***
64	79	סך כל השינויים הידועים בהתחייבויות
3. החיסכון הגולמי לפי השינויים		
הידועים בנכסים ובהתחייבויות		
46	22	(2) — (1)
40	44	הבלאי
5. החיסכון הנקי לפי השינויים		
הידועים בנכסים ובהתחייבויות		
6	-22	(4) — (3)

* אינו ידוע.

** לרבות אשראי מהמוסדות הלאומיים, הרשויות המקומיות ובנק ישראל לחקלאות.

*** לרבות אשראי "שחור".